

Juozas Jurginis PILYS IR JŲ YPATYBĖS (ištrauka)

Rašytiniai šaltiniai liudija, kad XIV a. pabaigoje Vilniuje jau buvo mūrinių gyvenamųjų namų. Tai matyti iš 1387 m. pirmajam Vilniaus vyskupui Jogailos suteiktos privilegijos, kurioje minimi mūriniai namai. Galime būti tikri, kad anksčiau imtos mūryti pilys, o tik vėliau gyvenamieji namai ir bažnyčios.

Reikia atkreipti dėmesį į kai kuriuos kalbinius duomenis. Žodis mūras į lietuvių kalbos žodyną atėjo iš lotynų kalbos, plyta - iš graikų. Mūras ėjo per germanų šalis, o plyta - per slavų. Labai galimas daiktas, kad lietuviai mūryti išmoko iš Gotlando saloje gyvenusių skandinavų (germanų), su kuriais palaikė artimus santykius. <...>

Visos Lietuvos pilys, turinčios mūro sienos likučių, pagal gynybos ir statybos požymius skirtinos į tris pagrindines grupes. Pirmąją grupę sudaro Medininkų, Krėvos, Kauno ir Lydos gardinės pilys¹, statytos gintis nuo frontinio puolimo be šaunamojo ginklo, įsigalėjusios Pabaltijyje XIV- XV a. sandūroje. Jos panašios į Vidurio Europoje plačiai paplitusias kieminio kastelio² (castellum) tipo pilis. Medininkų pilis pastatyta lygioje vietoje, kurią iš vienos pusės supa upelis, o iš kitos - pelkės. Nors Krėvos apylinkėje aukštumų ir kalvų yra, tačiau pilis pastatyta žemumoje, tarp pelkių. Lydos pilis - pakilesnėje vietoje, tačiau ją juosia upelis ir pelkė. Šioms pilims būdingi ne rūmai pilies kieme, o ant pačios sienos pastatyti bokštai su gyvenamosiomis patalpomis.

Antram bent iš dalies išnikusiam pilių tipui priklauso Vilniaus, Gardino, Naugarduko, Trakų pusiasalio pilys, pastatytos kalnuose ir pritaikytos gintis nuo šaunamojo ginklo. Šių pilių sienos 3-3,5 m storumo, sienų kampuose išmūrijami bokštai, dažniausiai apvalūs. Sienose ir bokštuose daug šaudymo angų. Bokštai išsikiša į lauką už sienų linijos, kad būtų galima šaudyti į flangą³. Tokių pilių kiemuose yra rūmai, ūkinių pastatų, įvairių dirbtuvių.

Trakų Galvės ežero pilis - išimtinio vandens tipo pilis su būdingais gynimosi nuo šaunamojo ginklo įrenginiais. Artilerijai tobulėjant XVI a. viduryje Pietų ir Vakarų Europoje imamos statyti bastioninės pilys⁴; puolamuosius artilerijos smūgius čia atremia nebe mūro sienos, o žemių pylimai, kuriuose puslankiu įrengti mūrai palei sausą griovį, kad galima būtų šaudyti išilgai griovio. Vienas tokio tipo bastionų⁵ įrengtas 1560-1580 m. Kauno pilies pietryčių bokšto papėdėje. Panašus bastionas XVII a. įrengtas Vilniuje, Bokšto gatvėje, netoli buvusių gynybinės miesto sienos Subačiaus vartų. Tipiška bastioninė buvo Biržų pilis.

Pilys, pastatytos Nemuno krante (Raudondvario, Raudonės, Vytėnų), pasikeitus politinėms aplinkybėms, nebuvo stiprinamos bastionais ir ilgainiui virto rūmais be karinių inžinerinių įrenginių. Tuo metu pasikeitė ir pilies sąvoka. Atsirado pilių tipo feodalų rūmų, pavyzdžiui, Lentvario dvaro, Vaitkuškio, Siesikų. Romantizmo ir pseudogotikos laikotarpiu tokius rūmus imama vadinti pilimis, o karines pilis - tvirtovėmis. Pilies svarbiausia dalis buvo gynybinė siena, o tvirtovių - fortai⁶ ir bastionai.

¹ Gardinė pilis - aptvarinė pilis.

² Kastelis - taisyklingo kvadratinio plano pilis.

³ Flangas - kar. rikiuotės sparnas.

⁴ Bastioninė pilis - mūrinė pilis, juosiamą žemės pylimų, gynybinių griovių ir kampuose turinti bastionus - bokštus su šaudymo angomis.

⁵ Bastionas - tvirtovės kampo ar atskiras gynybos įrenginys.

⁶ Fortas - kar. (1) įtvirtintas gynybos statinys.

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokios šalies pilis rašoma ištraukoje?

- A. Vilniaus; B. Gardino; C. Lietuvos; D. Naugarduko.

2. 'Kuris amžius žymimas romėnišku skaičiumi XIV?

- A. 16
B. 19
C. 7
D. 14

3. Kokiu dokumentu rėmėsi autorius teigdamas, kad „XIV a. pabaigoje Vilniuje jau buvo mūrinių gyvenamųjų namų“?

- A. Rašytiniais šaltiniais;
B. Jogailos suteikta privilegija;
C. Vyskupo laišku, rašytu 1387 m.;
D. Metrašiais

4. Kuris argumentas pagrindžia išvadą, kad lietuviai mūryti išmoko iš skandinavų?

- A. Žodis mūras į lietuvių kalbą atėjo iš lotynų kalbos, ir ėjo per germanų šalis;
B. Žodis mūras atėjo iš germanų kalbų;
C. Žodis mūras atėjo iš slavų kalbų.

5. Pasirink du požymius, kurie padėjo išskirti tris pagrindines pilių grupes?

- A. Vidaus apdailos požymiai
B. Statybos požymiai;
C. Gynybos požymiai;
D. Valdymo ypatybės.

6. Kuo ypatinga gardinių pilių statymo vieta?

- A. Gardinės pilys statomos ant uolėtų šlaitų;
B. Gardinės pilis iš kelių pusių saugo vandens telkiniai (pelkės, upeliai);
C. Gardinės pilis iš kelių pusių juosia kalnai arba miškas;
D. Gardinės pilys statomos tik ant jūros kranto.

7. Kokie penki antro tipo pilių statymo požymiai rodo, kad jos skirtos gynybai nuo šaunamojo ginklo?

- A. pastatytos kalnuose;
B. pastatytos tarp vandens telkinių;
C. jų sienos 3–3,5 m storio;
D. sienos iki 1,5 metro storio;
E. sienose ir bokštuose daug šaudymo angų;
F. bokštai išsikiša už sienų linijos, kad būtų galima šaudyti į flangą;
G. bokštai pastatyti vienoje linijoje su sienomis;
H. rūmai, ūkiniai pastatai ir dirbtuvės yra pilių kiemuose;
I. rūmai, ūkiniai pastatai ir dirbtuvės dažnai įrengiami už pilies teritorijos.

8. Kuo skyrėsi gyvenamųjų patalpų vieta gardinėse ir antro tipo pilyse?

- A. Gardinėse pilyse gyvenamosios patalpos buvo bokštuose ant pačių sienų;
B. Antro tipo pilyse – rūmai kieme.
C. Gardinėse pilyse gyvenamosios patalpos buvo kieme,
D. Antro tipo pilyse – bokštuose ant pačių sienų.

9. Pažymėk, kuo išskirtinė yra Trakų Galvės ežero pilis.

- A. Vienintelė vandens tipo pilis.

- B. Vienintelė pilis, pritaikyta gintis nuo frontinio puolimo be šaunamojo ginklo.
- C. Tik aplink šią pilį yra žemių pylimų.
- D. Ši pilis visai nėra išskirtinė.

10. Kuo bastioninės pilys skyrėsi nuo kitų pilių?

- A. Artilerijos smūgiai atremiami žemių pylimais;
- B. Artilerijos smūgiai atremiami storomis sienomis;
- C. Mūrai įrengti palei sausą griovį.
- D. Pilį visada juosia vandens griovys.

11. Kas lėmė pilių tipo feodalų rūmų atsiradimą?

- A. Pasikeitusios politinės aplinkybės;
- B. Pasikeitė ginklai ir pilys tapo neveiksmingos;
- C. Lietuvoje nebebuvo karų.

12. Nurodyk, kas yra bendra visoms ištraukoje aprašytoms pilims.

- A. Pilį visada juosia vanduo;
- B. Visos pilys turėjo mūrines sienas;
- C. Visos pilys skirtos atremti artilerijos ugnį;
- D. Visose pilyse gyvenamosios patalpos buvo kieme.

13. Kurio tipo pilys buvo skirtos gynybai nuo puolimo be šaunamojo ginklo?

- A. Gardinio tipo pilys;
- B. Vandens tipo pilys;
- C. Pusiasalio pilys.

14. Sunumeruok pilis pagal tai, kokiam tipui jos priklauso. Įrašyk tik eilės numerį (1, 2...)

Pilies tipas	Pilis
1. Gardinė pilis	Biržų
2. Pilis, statyta kalnuose, gynybai nuo šaunamojo ginklo	Siesikų
3. Bastioninė pilis	Krėvos
4. Feodalų rūmai	Naugarduko

15. Kokia šios ištraukos tema?

- A. Lietuvos pilių ypatybės.
- B. Vilniaus pilių tipai.
- C. Naugarduko ir Trakų pilių gynybos ir statybos požymiai.
- D. Lietuvos pilys - muziejai.
- E. Gražiausios Lietuvos pilys.